

1	Prehistorie	12
2	Romeinse tijd	36
3	Merovingen en Karolingen	68
4	Graven en hertogen	96
5	Bourgondische en Habsburgse tijd	136
6	De Opstand	180
7	Bestand en vrede	218
8	De Republiek: soevereine staat	254
9	Van republiek tot koninkrijk	288
10	Naar een nationale identiteit	328
11	Eerste Wereldoorlog en interbellum	378
12	Tweede Wereldoorlog	418
13	Wederopbouw	460
14	Hedendaagse geschiedenis	492
15	Registers	560

Prehistorie tot 50 v.Chr.

Inleiding

In vogelvlucht 14

Tijdbalken 16

Geologische voorgeschiedenis

Pleistoceen: ijstijden volgen elkaar op 18

Holoceen: zeespiegelstijging vormt het
landschap 20

Steentijd (5300-2200 v.Chr.) en bronstijd (2200-800 v.Chr.)

Van jagen en verzamelen naar landbouw 22

Hunebedden 24

Grafheuvels 26

IJzertijd (800-50 v.Chr.)

IJzertijdboeren 28

Terpen tussen Vlie en Eems 30

Landschap en cultuur

Prehistorie in het hedendaagse landschap 32

Cultureel erfgoed 34

Romeinse tijd

50 v.Chr. - 400 n.Chr.

Inleiding

In vogelvlucht 38

Tijdbalken 40

Het Romeinse Rijk in 117 n.Chr. 42

Het Romeinse leger in de Lage Landen

Romeinen in de Lage Landen 44

Veldtochten en grensverdediging
ten tijde van Augustus 46

De Neder-Germaanse Limes 48

De samenleving in de Romeinse tijd

Bataven en Romeinen 50

De Bataafse samenleving 52

Nijmegen: Romeinse stad in Batavenland 54

Het Tiende Legioen 56

Nederzettingen langs de Rijn en
de Noordzeekust 58

Nederzettingen langs de Maas 60

Economie en handel 62

Cultuur

Cartografie in de oudheid 64

Cultureel erfgoed 66

Merovingen en Karolingen

400 - 950

Inleiding

In vogelvlucht 70

Tijdbalken 72

De tijd van de volksverhuizingen

Volksverhuizingen 74

De Merovingen

De Merovingen in Europa (485-750) 76

De Lage Landen in de Merovingische tijd 78

Kerstening 80

De Karolingen

De Karolingen in Europa (750-950) 82

Europa in 814 84

Organisatie van het Frankische Rijk 86

De Lage Landen ten tijde van Karel de Grote 87

Vikingen 88

Bewoning 90

De handel van Dorestad 92

Cultuur

Cultureel erfgoed 94

Graven en hertogen 950 - 1350

Inleiding

In vogelvlucht 98
Tijdbalken 100
Europa omstreeks 1100 102

Strijd om de macht

Bisschoppen, graven en hertogen 104
De expansie van Holland 106
Middeleeuwse veldslagen 108

Naar een stedelijke economie

De handel bloeit op 110
De opkomst van steden in de Lage Landen 112
Gent en Brugge 114
Utrecht: bisschopsstad 116

Religie: kloosters en kruistochten

Kloosters in de Lage Landen 118
Kloosters in Groningen en Friesland 120
De kruistochten 122

Bouwkunst

Kastelen 124
Romaanse architectuur 126

Landschap en cultuur

Landschap: ontginning van het laagland 128
Landschap: ontginning van de hoge
gronden 130
Cartografie: middeleeuwse kaarten van
Europa 132

Bourgondische en Habsburgse tijd 1350 - 1555

Inleiding

In vogelvlucht 138

Tijdbalken 140

Europa omstreeks 1350 142

Het ontstaan van een groter staatsverband

Gewesten in de Lage Landen 144

Het Bourgondische rijk (1363-1477) 146

De Bourgondische Nederlanden (1384-1482) 148

Partijstrijd in Holland en Friesland 150

De Habsburgse Nederlanden (1482-1581) 152

Bevolking en economie

Bevolking: opleving na de Zwarte Dood 154

Economische groei 156

De Hanze 158

De Gouden Eeuw van Antwerpen 160

Religieuze tradities 162

Vernieuwingen in het geloof 164

Onderwijs: de opkomst van de Latijnse
school 166

Bouwkunst

Kastelen 168

Gotische architectuur 170

Landschap en cultuur

Landschap: landverlies en landaanwinning 172

Kunst en wetenschap 174

Cartografie: juridische en militaire kaarten 176

De Opstand

1555 - 1609

Inleiding

In vogelvlucht 182

Tijdbalken 184

Europa in 1555 186

Het verloop van de Opstand

De Nederlanden in 1555 188

De Beeldenstorm (1566) 190

De Opstand (1568-1572) 192

De Opstand (1572-1574) 194

De totstandkoming van de Republiek
(1576-1581) 196

De opmars van Parma (1579-1589) 198

Tochten van Maurits en Willem Lodewijk
(1589-1609) 200

Bestuur, economie en expansie

De Republiek in 1609 202

Groeiende welvaart in het Noorden 204

De eerste ontdekkingsreizen 206

Landschap en cultuur

Landschap: polders en turfstekerijen 208

Kunst en wetenschap 210

Cartografie: stadsplattegronden 212

Cartografie: nieuwsprenten 213

Cartografie: ontdekkingstochten naar
de Oost 214

Cultureel erfgoed 216

Bestand en vrede 1609 - 1648

Inleiding

In vogelvlucht 220

Tijdbalken 222

Europa in 1609 224

Economie en maatschappij in oorlog en vrede

Een politiek gespannen tijd 226

Een economie in bloei 228

De opkomst van Amsterdam 230

Amsterdam: een overvolle stad 232

Religieuze verscheidenheid 234

De Republiek als koloniale grootmacht

De VOC: de eerste multinational ter wereld 236

De VOC: een wereldomspannend
handelsnetwerk 238

De WIC: goud en slaven 240

Ontdekkingsreizen: op jacht naar een nieuw
continent 242

Landschap en cultuur

Landschap: droogmakerijen 244

Kunst en wetenschap 246

Cartografie: Leo Belgicus 248

Cartografie: de Banda-eilanden 250

Cultureel erfgoed 252

De Republiek: soevereine staat 1648 - 1780

Inleiding

In vogelvlucht 256

Tijdbalken 258

Europa in 1648 260

De Republiek en haar verdediging

Bestuur: regenten en stadhouders 262

Het Rampjaar 1672 264

Vestingsteden 266

Zeeoorlogen met Engeland (1652-1674) 268

Religie

Protestanten en katholieken 270

De opvang van hugenoten 272

Economie en infrastructuur

Handel en scheepvaart: stabiliteit 274

Landbouw, visserij en nijverheid: stagnatie 276

Een fijnmazig verkeersnet 278

Landschap en cultuur

Landschap: turfwinning 280

Kunst en wetenschap 282

Cartografie: waterbeheer 284

Cultureel erfgoed 286

Van republiek tot koninkrijk 1780 - 1840

Inleiding

In vogelvlucht 290

Tijdbalken 292

Europa in 1780 294

Van republiek naar Koninkrijk Holland

Nederland en de wereld 296

Patriotten en Bataafse Republiek

(1780-1806) 298

Koninkrijk Holland (1806-1810) 300

Van keizerrijk naar Koninkrijk der Nederlanden

Veldtochten van Napoleon 302

Europa in 1812 304

Deel van het Franse Keizerrijk (1810-1813) 306

Europa in 1815 308

Koninkrijk der Nederlanden (1815-1839) 310

Economie en maatschappij

Bevolking en economie 312

Van Oost-Indië naar Nederlands-Indië 314

Infrastructuur: nieuw elan 316

Religie: oplopende spanningen 318

Landschap en cultuur

Landschap: de rivieren 320

Kunst en wetenschap 322

Militaire cartografie 324

Cultureel erfgoed 326

Naar een nationale 1840 - 1914

Inleiding

In vogelvlucht 330

Tijdbalken 332

Europa in 1840 334

Bestuur en politiek in het nieuwe koninkrijk

Een nieuw koninkrijk en een nieuwe
grondwet 336

Naar een democratisch bestel 338

Economie en infrastructuur

Industrialisatie: een aarzelend begin 340

Industrialisatie per sector 342

Infrastructuur: spoor- en tramwegen en
kanalen 344

Infrastructuur: post, telegraaf en telefoon 346

Vestingwet 1874: nieuwe verdediging 348

De 19e-eeuwse samenleving

De bevolking groeit snel 350

Gezondheid en hygiëne 352

Arbeiders strijden om een beter bestaan 354

De eerste feministische golf 356

Religie 358

Onderwijs in ontwikkeling 360

Ontwikkelingen in de Oost en de West

Machtsuitbreiding in Nederlands-Indië 362

Vrije handel met Nederlands-Indië 364

Suriname: slaven en goud 366

Landschap en cultuur

Landschap: droogmakerijen en
heideontginningen 368

Kunst en wetenschap 370

Cartografie: militaire restricties 372

Cartografie: infrastructuur 374

Cultureel erfgoed 376

Eerste Wereldoorlog en interbellum 1914 - 1940

Inleiding

In vogelvlucht 380

Tijdbalken 382

Europa in 1914 384

De Grote Oorlog

De Eerste Wereldoorlog (1914-1918) 386

Nederland neutraal 388

Europa in het interbellum 390

Samenleving en economie in voorspoed en crisis

Gestage bevolkingsgroei 392

Voorspoed in de jaren twintig 394

Crisis in de jaren dertig 396

Nederland wordt mobiel 398

Internationale scheep- en
luchtvaartverbindingen 400

Elektriciteit en communicatie 402

Nederlands-Indië vindt aansluiting bij de
wereldeconomie 404

Levensbeschouwing

Een verzuilde samenleving 406

Religie: gesloten gelederen 408

Landschap en cultuur

Landschap: de Zuiderzeewerken 410

Kunst en wetenschap 412

Cartografie: toerisme en reizigers 414

Tweede Wereldoorlog 1940 - 1945

Inleiding

In vogelvlucht 420

Tijdbalken 422

Duitsland valt Nederland binnen (mei 1940)

De Duitse inval in Nederland 424

's-Gravenhage, Rotterdam en de Grebbelinie 426

De bezettingstijd in Nederland

Deel van het Duitse Rijk 428

Bondgenoten en vijanden 430

Europa in 1942 432

Jodenvervolging 434

Duitse concentratiekampen 436

Collaboratie 438

Verzet 440

Schade en slachtoffers 442

De bevrijding van Europa (1942-1945)

De bevrijding van Europa 444

De bevrijding van Nederland 446

Lokale oorlogshandelingen 448

Nederlands-Indië

De Japanse inval van Nederlands-Indië 450

De Japanse bezetting van Nederlands-Indië 452

De bevrijding van Zuidoost-Azië 454

Cultuur

Wederopbouw

1945 - 1960

Inleiding

In vogelvlucht 462

Tijdbalken 464

Europa in 1950 466

Internationale ontwikkelingen

Nederlands-Indië: strijd om de
onafhankelijkheid 468

Koude Oorlog 470

Wederopbouw: maatschappij en economie

Bevolking: geboortegolf en emigratie 472

De zuilen hersteld 474

De wederopbouw van verwoeste steden 476

Economisch herstel 478

Opkomst en sluiting van de mijnen 480

De Watersnoodramp 1953 482

Landschap en cultuur

Landschap: de Deltawerken 484

Kunst en wetenschap 486

Cartografie: annexatieplannen 488

Cultureel erfgoed 490

Hedendaagse geschiedenis vanaf 1960

Inleiding

In vogelvlucht 494

Tijdbalken 496

Politiek en bestuur

Nederland in 1960 en 2011 498

Democratie en bestuur 500

Politieke partijen 502

Regering 504

Gemeentegrenzen 1960 en 2011:

    Noord-Nederland 506

Gemeentegrenzen 1960 en 2011:

    Zuid-Nederland 508

Internationale ontwikkelingen

Europa in 2011 510

Europese samenwerking:

    organisatie en groei 512

Europese samenwerking:

    financiën en verkeer 514

Dekolonisatie: Nieuw-Guinea, Suriname en

    de Antillen 516

Internationale betrekkingen in het

    postkoloniale tijdperk 518

Vredesoperaties: een overzicht 520

Vredesoperaties per conflictgebied 522

Samenleving en economie

- Een veranderende maatschappij 524
- Nederland immigratieland 526
- Naoorlogse woontrends 527
- Werkgelegenheid 528
- Landbouw 529
- Industrie en diensten 530
- Welvaartsstaat en verzorgingsstaat 532
- Consumptie en vrije tijd 534
- De protestbeweging 536
- Terreuracties 538
- Energie 540
- De mainports Rotterdam en Schiphol 542
- Auto en openbaar vervoer 544
- Nieuwe media 546
- Religie: ontkerkelijking 548

Landschap en cultuur

- Kunst en wetenschap 1960-1980 550
- Landschap: grondgebruik in 1900 en 2005 552
- Landschap: Nederland op de schop 554
- Cartografie: niet-verwezenlijkte plannen 556
- Cultureel erfgoed 558

Registers

Register van trefwoorden 562

Register van persoonsnamen 572

Adviezen

Medewerkers en adviseurs 574